

Goede contacten met goede mensen

PvdA-topman Max van de Berg is gepokt en gemazeld in de politiek. Na zeven jaar partijvoorzitterschap ging hij voor de Novib werken. In Mexico raakte hij geboeid door ontwikkelingssamenwerking. 'Bij de Novib heb ik geleerd bescheiden te zijn.'

Jelle van der Meulen

publicist

Het is zaterdagmorgen. In het café van De Balie in Amsterdam wordt koffie gedronken en de krant gelezen. In de Volkskrant praat Ad Melkert over – wie anders dan? – Pim Fortuyn, en over de consequenties van diens succes voor het politieke bedrijf in Nederland. Ferme taal, deze keer. 'Op de eerste plaats moet er ruimte komen voor initiatief en experiment van onderaf', zegt de voorman van de Partij van de Arbeid.

Dan verschijnt in het café Max van den Berg, ooit voorzitter van de Partij van de Arbeid. 'Goed interview', zegt hij, wijzend op de opengeslagen pagina met de – overigens ietwat duistere – foto van Melkert. 'Het optreden van Fortuyn dwingt tot duidelijkheid.' De verleiding is groot met Max van den Berg over het Rotterdamse fenomeen te spreken, maar ik zie ervan af. Ik wil het hebben over de civil society en over de spanning tussen het leven van een politiek functionaris en diens persoonlijke opvattingen.

Wat dit betreft is Max van den Berg een interessante gesprekspartner. Als jonge wethouder in Groningen, fris vierentwintig jaar oud, afgestudeerd socioloog, maakte hij in de jaren zeventig furore door een directe samenwerking met de burgers te zoeken. In 1979 werd hij landelijk partijvoorzitter van de Partij van de Arbeid en in 1986 stapte hij over naar het 'maatschappelijk middenveld', tegenwoordig 'civil society' genoemd, en wel naar de Novib, de bekendste niet-gouvernementele organisatie (NGO) in Nederland die zich richt op ontwikkelingssamenwerking. In 1999 werd hij in het Europees Parlement gekozen, waar hij onder meer vice-voorzitter is van de socialistische fractie. In Brussel en Straatsburg houdt hij zich bezig met opnieuw ontwikkelingssamenwerking, de Wereldhandelsorganisatie (WTO) en buitenlandse betrekkingen.

Max van den Berg: 'Ik geloof in de politiek. Het mooie van de democratie is, dat het uiteindelijk niet de mensen met de meeste centen hoeven te zijn, die de dienst uitmaken. Toen ik wethouder in Groningen was, geloofde ik heilig in de mogelijkheden van de politiek. Later ben ik gaan relativiseren en gaan inzien dat de politieke partijen te smalle kanalen zijn en dat er meer moet gebeuren.'

Wat deed u in Groningen?

'Mijn portefeuille bestond uit cultuur, monumentenzorg, verkeer, openbare werken, openbaar vervoer, volkshuisvesting en stadsontwikkeling. Ik wilde de onvrede van de burgers op de politieke agenda krijgen. Dat betekende dat ik directe verbindingen met burgers zocht, en ook met ambtenaren in de zogenoemde lagere echelons, die in direct contact stonden met buurthuizen, wijkbewoners en actiegroepen. Ik probeerde nieuwe paden aan te leggen, dwars door de bestaande hiërarchische structuren heen.'

Dertig jaar later zegt Melkert dat er meer ruimte moet komen voor initiatief van onderop. Is er dan niets veranderd?

'Je kunt niet zeggen dat we terug zijn bij af, alhoewel het om dezelfde noodzaak gaat. Er is echter sinds de jaren zeventig veel gebeurd. De ontzuiling heeft zich voltrokken, wat een enorme bevrijding inhoudt. En het proces van individualisering is daarmee veel verder gevorderd. De uitgangspositie is anders geworden en ik vind dat de kansen op het moment veel gunstiger zijn dan dertig jaar geleden. Tegelijk is er ook veel verloren

gegaan, vooral het vermogen van bestuurders op een herkenbare manier spreekbuis te zijn. Indertijd had je voormannen die duidelijke taal spraken. Tegenwoordig zijn bestuurders vaak technocratische functionarissen, die niet de inhoud op de voorgrond plaatsen, maar de procedure. Maar weet u, ik ben socioloog, en dat betekent dat ik reken met langdurige processen.'

Zijn de burgers initiatiefrijker geworden?

'Je moet niet vergeten dat we in de jaren negentig een economische crisis hadden met een hoge werkloosheid, die de stemming opriep: elke burger moet er zelf doorheen komen. Ik meen dat de burgers daardoor sterker georiënteerd zijn geraakt op concrete doelstellingen, of het nu om zehonden gaat, het aanleggen van een weg of nog weer iets anders. De slinger van de klok is in dit opzicht weer terug en opnieuw gaat het om de vraag hoe de werkelijke behoeften van burgers in de politiek serieus kunnen worden genomen. Dat de politiek hierbij belangrijk is, blijkt uit het feit dat burgers tegenstrijdige behoeften uiten. Aan de ene kant wordt om belastingverlaging gevraagd, aan de andere kant om meer onderwijzers. Die beide wensen zijn niet zonder meer te verenigen, wat dus vraagt om keuzen. En die kunnen alleen in democratisch gekozen organen worden gemaakt.'

Wat lang niet altijd gebeurt. Neem nu de besluitvorming in Europa, die...

'Het is wat mij betreft duidelijk dat het Europees Parlement als democratisch orgaan wezenlijk meer invloed moet krijgen.'

Het imago van het parlement in Brussel is echter bepaald niet spannend...

'Er bestaat een unfair beeld van wat in het Europees Parlement gebeurt. Het parlement is een bruisend dynamisch theater, waar mensen uit heel Europa met elkaar een open debat voeren over allerhande belangrijke zaken. De ene conferentie na de andere vindt er plaats. Toen ik er tweeënhalf jaar geleden kwam, stelde ik voor mijzelf vast: wat hier gebeurt is echt spannend, maar waarom weten de burgers er niet van? Ik ben toen begonnen met het organiseren van netwerken, heb een eigen website ingericht, heb allerlei mensen uit organisaties bij elkaar gehaald. Ik beschouw het als een grof schandaal, dat je op de Nederlandse televisie nauwelijks iets te zien krijgt van wat er in en rond het Europees Parlement werkelijk gebeurt. De burgers hebben een democratisch recht op informatie, wat hen echter wordt onthouden door de televisiestations.'

De schuld ligt bij de media?

'De druk vanuit het binnenland is groot, zodat alle aandacht naar de Nederlandse politiek gaat. Wat in Brussel gebeurt, is echter minstens zo belangrijk voor het dagelijkse leven in Nederland, op tal van gebieden. Neem veilig voedsel, terrorismebestrijding of pensioenen. Ik vind dat Nederlandse televisiestations op dit punt hun verantwoordelijkheid uit de weg gaan.'

Wat is in de wereld eigenlijk de identiteit van Europa? Is er iets dat de Europese volkeren verbindt?

'Europa staat voor een manier van samenleven in verscheidenheid. Er zijn enorme verschillen in Europa, wat ik hier in het parlement iedere dag weer vaststel. De Italianen pakken de dingen echt anders aan dan de Ieren, en dat moet ook zo kunnen zijn. De paradox is dat de eenwording van Europa juist leidt tot meer besef van de regionale verschillen. Behalve dat we in dit opzicht veel van elkaar kunnen leren, kunnen we op dit punt ook een gemeenschappelijke taak oppakken; namelijk het leren leven in verscheidenheid. Europa is een smeltkroes. Verder is specifiek voor Europa het besef dat er een sociale verantwoordelijkheid voor de ander is. We zijn steeds op zoek naar de juiste balans tussen individuele welvaart aan de ene kant en sociale verantwoordelijkheid aan de andere kant. In de Verenigde Staten van Amerika heerst veel sterker dan hier een harde

tweedeling, waarbij het recht van de sterkste op de voorgrond staat. En in de Aziatische landen is het nog weer anders, daar heerst sterker een hiërarchische cultuur, waarin de verhoudingen vaak worden genomen zoals zij nu eenmaal zijn. Europa brengt de kwaliteit van samenleving in verscheidenheid.'

Groningen en Mexico

Hoe hebt u te maken gekregen met ontwikkelingssamenwerking na uw wethouderschap in Groningen?

'Direct na de periode als wethouder in Groningen heb ik een reis naar Mexico City gemaakt, waar ik de sloppenwijken heb bezocht. Toen ik dat daar allemaal zag, dacht ik eerst: dit heeft niets te maken met mijn werk in Groningen, helemaal niets. Ik kon de armoede niet aan. Zowel fysiek als cultureel was het een shock. En in elke krottenwijk was het weer anders. Maar langzaam kreeg ik oog voor de werkelijkheid, onder andere met behulp van een fotograaf, die ik vroeg foto's te maken in de krottenwijken, wat niet zo eenvoudig is, omdat de mensen zich er niet graag laten fotograferen. Langzaam begon ik te zien dat ook in de krottenwijken sociale structuren zijn, met leiders, vrouwen die het voortouw nemen, maar ook met maffiose bendes. Ik begon de armen te zien als actieve, creatieve mensen, die pogen in te grijpen in hun werkelijkheid. Toen ging de knop om in mij en ik voelde mij niet meer zo machteloos. De werkelijkheid in de sloppenwijken was minder amorf geworden, minder hulpeloos. Ik begon ook te begrijpen dat het niet gaat om liefdadigheid, maar werkelijk om samenwerken.'

In 1986 kwam u toen bij de Novib.

'Dat was nadat ik zeven jaar voorzitter van de Partij van de Arbeid was geweest. Ik wilde het maatschappelijke middenveld leren kennen en was onder andere door mijn bezoek aan Mexico geboeid geraakt door de ontwikkelingssamenwerking. Het arbeidsklimaat in de Novib was heel anders dan in de politiek. In de politiek is de onderlinge strijd veel groter, de ambitie van de verschillende personen met wie je te maken hebt speelt een grote rol, je komt sneller tegenover elkaar te staan. Bij de Novib was dat anders en daar werd van mij ook een andere rol gevraagd. Als partijvoorzitter was ik een soort dirigent, terwijl ik bij de Novib een inspirator moest zijn, die een team leidde. Toen ik overstapte naar de Novib, merkte ik dat er in de politiek vaak slecht wordt geluisterd. Politici hebben de neiging tot spreken, niet tot luisteren. Vroeger zag ik mij als bestuurder vaak boven de mensen staan, inmiddels probeer ik mij naast de mensen te zien. Dat betekent dat ik mijn netwerken ontwikkel, de mensen opzoek.'

En geen liefdadigheid meer?

'Bij de Novib heb ik geleerd bescheidener te zijn. Je kunt hier vanuit Europa van alles bedenken voor de mensen in de armere landen, maar in feite heb je geen idee van wat daar feitelijk aan de hand is. Pas als je echte contacten hebt met concrete mensen en goede organisaties, kun je aansluiten op wat ter plekke wordt gewild. De creativiteit ontstaat altijd in concrete mensen met concrete plannen en dat spoort niet altijd met de bureaucratische inrichting van de organisaties in Europa. Wij deden bij de Novib nooit iets zonder lokale consultants. Alles draait om goede contacten met goede mensen. Je moet echter ook risico's kunnen nemen, omdat er anders nooit iets nieuws gebeurt. Als iemand ter plekke een initiatief wil nemen, zorg er dan voor dat er goede begeleiding is en dat de boekhouding op orde is. De ervaring leert dan dat een hoog percentage van de projecten slaagt, vaak met relatief kleine kredieten. Je ziet ook dat als er mensen zijn die zich verantwoordelijk stellen, de terugbetaling van de kredieten meestal geen probleem is. Zodra de dingen echter via abstracte organisaties lopen, waar niemand zich feitelijk verantwoordelijk stelt, lopen de projecten vast.'

Goede mensen stijgen meestal in organisaties naar de top, in plaats van dat ze afdalen naar de vloer.

'Dat is een uitvloeisel van ons hiërarchische denken. Boven in de top heb je meer aanzien en word je ook beter betaald, terwijl je dan verder verwijderd bent van wat er ter plekke gebeurt. Ik ben een voorstander van het mariniersmodel, niet alleen in de ontwikkelingsamenwerking overigens, waar de beste mensen juist in het veld worden gestuurd, maar ook als het om complexe grote stadswijken gaat. Het is inderdaad merkwaardig: de beste mensen verdwijnen vaak achter een bureau. In organisaties is het sowieso een grote vraag hoe je omgaat met het menselijk potentieel. Je ziet dat mensen vaak vast blijven zitten op plekken waar zij eigenlijk uit bevrijd zouden moeten worden. Bij de Novib heb ik indertijd een intern uitzendbureau ingericht, om mogelijk te maken dat mensen gemakkelijker in de organisatie kunnen rouleren.'

Spanning tussen mens en organisatie

In de ontwikkelingsamenwerking worden meestal projecten gefinancierd en geen concrete mensen. Er bestaat behoefte aan de mogelijkheid mensen ter plekke vrij te maken, die dan vanuit zichzelf, als de situatie daar om vraagt, keuzes kunnen maken. Dit spoort vaak niet met de behoefte van organisaties aan uitvoerige projectbeschrijvingen en lange procedures.

'Je stuurt iemand met een rugzak het veld in en die kan dan ter plaatse besluiten wat wordt gevraagd. Ik ben daar een voorstander van. Het blijft echter van groot belang te zorgen voor een goede begeleiding en een duidelijk systeem van budgetbeheer. De verantwoordelijkheid voor het geld kun je nooit laten lopen. Maar nogmaals, zonder het nemen van risico's gaat het niet. Wanneer alle zekerheden onder alle omstandigheden afgedekt moeten zijn, kun je niet reageren op de concrete dingen die zich in het leven voordoen. Het is in de ontwikkelingsamenwerking niet zo dat je een munt in de automaat stopt, waar dan vervolgens de gewenste chocoladereep uit tevoorschijn komt.'

Had u in de Novib meer ruimte voor het volgen van eigen inzichten dan in de politiek?

'Wat dit betreft was het voorzitterschap van de Partij van de Arbeid de zwaarste klus. Het is nu eenmaal niet zo dat je persoonlijk alle standpunten van je partij onderschrijft. Er bestaat altijd een spanning tussen je persoonlijke opvattingen en die van de organisatie waar je voor werkt, maar in de politiek is dat nog sterker het geval. Ik heb daar in de loop van de jaren echter wel anders mee leren omgaan. Vroeger kon ik moeilijker verdragen dat de dingen niet liepen zoals ik mij dat voorstelde. Tegenwoordig trek ik niet meer zo gauw een gezicht alsof mij iets slechts wordt aangedaan.'

U had indertijd het imago van een ideologische gelijkhebber.

'Je krijgt als politicus sterk te maken met sjablonen die in de publieke opinie ontstaan. Ik had natuurlijk indertijd ook nog die baard, die op de een of andere manier een grote rol speelde in het beeld dat mensen van mij hadden. Ik geloof echter dat ik veranderd ben. Ik voel mij als politicus meer ontspannen, ook in het Europees Parlement. Wat echter gebleven is, is een behoefte aan duidelijkheid. Ik probeer altijd uitgesproken te zijn, ook als het om opvattingen gaat die afwijken van die van de partij. Ik vind dat je als politicus inhoudelijk moet werken, dat wil zeggen met argumenten moet komen, die dan vervolgens natuurlijk ter discussie kunnen staan. Ik hecht een grote waarde aan het debat. Mijn eigen marsroute ben ik echter gaan relativiseren.'

Die sjablonen zijn natuurlijk altijd onwaar, omdat zij een eenzijdig beeld van iemand geven. Maar ze komen nooit zomaar uit de lucht vallen.

'Er is altijd iets van waar. Neem nu Joop den Uyl, die het imago van een drammerige ideoloog had. Ik heb echter nooit iemand in de Partij van de Arbeid meegemaakt die meer openstond voor de meningen van anderen. Den Uyl was werkelijk geïnteresseerd in de opvattingen die tegengesteld waren aan de zijne. Tegelijk is het ook waar dat hij op bepaalde momenten zo indringend zijn visie naar voren kon brengen, bijvoorbeeld aan het eind van een toespraak op een partijcongres, dat je de dominee in hem zag. En dat werd

dan op televisie uitgezonden. Je moet met die sjablonen leren leven en accepteren dat zij er zijn. Als zij er eenmaal zijn, krijg je ze nooit helemaal weg. Het is als ruwe diamanten: je kunt er de scherpe randen aan wegslijpen, maar zij blijven bestaan.'

U komt die sjablonen met betrekking tot uzelf nog steeds tegen?

'Ja, ik zou dan nog steeds de polariseerder zijn van dertig jaar terug. Ik geloof echter dat dit niet meer het geval is. Maar als mensen een negatief beeld van je willen hebben, eenvoudigweg omdat zij het niet met je eens zijn, vinden ze altijd wel iets.'

Globalisme

U heeft in uw portefeuille in het Europees Parlement ook de WTO, de Wereldhandelsorganisatie. Ook daartegen richten zich de acties van wat de anti-globaliseringsbeweging wordt genoemd.

'Veel van de mensen in die beweging beschouw ik als mijn vrienden. Zij komen uit de milieubeweging, de mensenrechtenbeweging en natuurlijk ook uit de ontwikkelingssamenwerking. Zij staan kritisch tegenover de wereldhandel, omdat de zwaksten het afleggen, wat inderdaad het geval is. In mijn tijd bij de Novib ben ik sterk met deze feiten geconfronteerd geraakt en ik onderschrijf de kritiek van de anti-globalisten. Hoe kunnen er regels gemaakt worden die ervoor zorgen dat de handel niet alleen vrij is, maar ook fair? Dat is een terechte vraag, waar we ons ook in het Europees Parlement mee bezighouden.'

Ik heb niet de indruk dat de anti-globalisten daar zo veel vertrouwen in hebben.

'Je hebt ook de anti-globalisten die zeggen: small is beautiful. Die beschouw ik echter als conservatief. We leven nu eenmaal in een open wereld, een globaal dorp, waar iedereen met iedereen te maken heeft. Het heeft geen zin je tegen de globalisering als zodanig te verzetten, niet alleen omdat dit kansloos is, maar ook omdat dit voorbij gaat aan de ongemeen boeiende mogelijkheden die het biedt. Er zijn anti-globalisten die niet geloven in de politieke structuren, die menen dat alles onder de macht van het grootkapitaal staat. Ik blijf echter de vraag stellen: hoe kunnen we er ook langs democratische weg voor zorgen dat het kartel van de dertig grootste multinationals, dat verreweg het grootste deel van het beschikbare kapitaal in de wereld bezit, wordt doorbroken? Hoe kunnen er regels komen tegen de kinderarbeid in arme landen? En soms lukt het ook. Door de regels die zijn opgesteld, moet de Amerikaanse schoenenfabrikant Nike in India betere lonen betalen. Zo is er nog veel meer mogelijk. Ik beschouw het als noodzakelijk, omwille van de democratie, ook langs politieke weg concrete oplossingen aan te dragen. Het zou mijns inziens fataal zijn, wanneer we als politici zouden zeggen: met de WTO willen wij niets meer te maken hebben.'

Artikel uit: **Motief, maandblad voor antroposofie** - nr. 52, Mei 2002

© Antroposofische Vereniging in Nederland

www.antroposofie.nl